

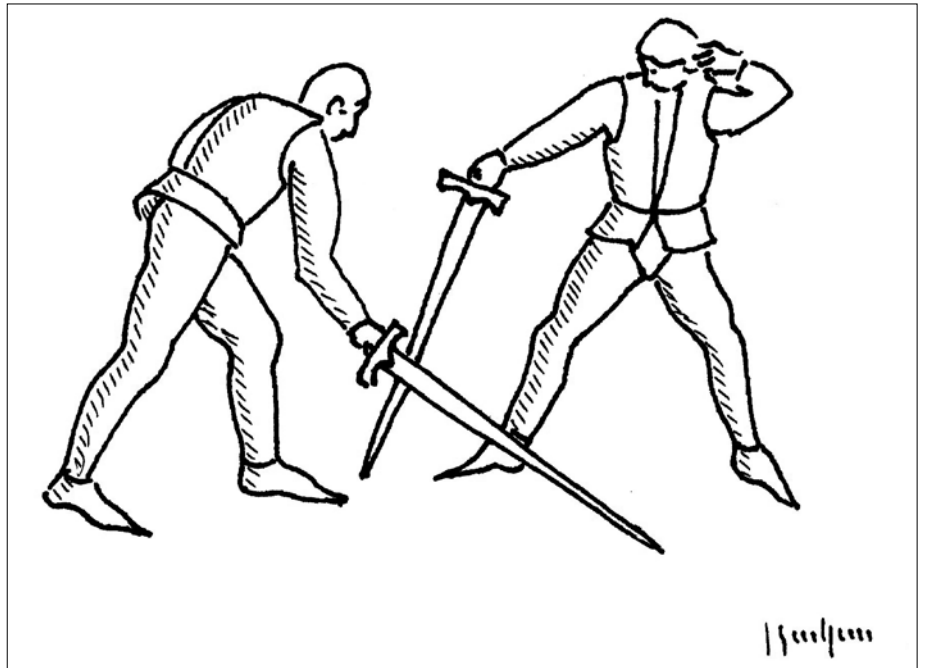
Paper vell, tinta digital / Salvat per la tecnologia

JOAN ANTONI FERRAN |
Il·lustració de Imma Guillem

Gilbert de Pròixida fou un cavaller i poeta valencià del tombant del segle XIV al XV. L'origen familiar es troba a les terres continentals del regne de les dues Sicílies. Un avantpassat seu, Joan de Pròixida, havia estat el metge del rei Manfred. A la mort de d'aquest, els sicilians van voler per monarques la filla gran i el seu marit, cosa ben natural en les monarquies hereditàries: la parella no eren altres que Constança de Sicília i Pere el Gran, fill del nostre Jaume I. Però Climent IV (que es deia Guy de Foulques i abans havia estat militar i secretari de Lluís IX) volia encolomar als sicilians Carles d'Anjou, fill pòstum de Lluís VIII de França i de Blanca de Castella. El germanet petit del seu examo, per entendre'ns. Seguia la política de papes anteriors, també contraris als Hohenstaufen, que havien estat emperadors del Sacre Imperi Romanogermànic (Manfred de Sicília era d'aquesta nissaga).

El metge Joan de Pròixida, partidari dels hereus i de la legitimitat successòria, com la majoria de sicilians, fou recompensat pel seu activisme contra l'angeví amb algunes senyories en terres del regne de València. Els Pròixides valencians seguiren tenint excel·lents relacions amb els reis d'Aragó, fins i tot després del compromís de Casp, extingida ja la casa de Barcelona: Ferran d'Antequera en persona ordenà per escrit al batlle reial de València que tingués cura de Joana de Pròixida, la filla òrfena del poeta i la seva muller. Entremig, diversos Pròixides ocuparen càrrecs rellevants, també.

Però potser val més deixar ja la Història, i explicar el perquè del títol d'aquest article. L'obra d'aquest poeta valencià no s'hauria conegut mai, si no hagués estat perquè l'any 1954, la llum ultraviolada¹ va permetre a Martí de Riquer llegir alguns folis quasi esborrats del cançoner Vega – Aguiló. Per algun catàleg, s'ha sabut que també havia existit un volum amb obra del poeta a la biblioteca del Monestir de l'Escorial, però s'ha perdut. És a dir, que l'obra d'un personatge que tingué una fama considerable entre els seus contemporanis –cosa que, en principi, podia garantir-li una certa perdurabilitat– hauria pogut

quedar oculta per sempre per als “de lletres”, si no hagués estat pels “de ciències”.

Entrant a parlar d'aquesta obra, es percep clarament que segueix fidelment els cànons de la poesia dels trobadors. Com en el cas d'Andreu Febrer, no sembla que als poetes d'aquella època els tragués la son l'originalitat en la temàtica, força consolidada després d'uns quants segles de poesia trobadoresca. Cada dama és, invariablement, la més bella, la més noble, la més intel·ligent i la més de tot; però, ai las!, menysprea l'amor del seu trobador, el qual passa angúnies mortals i un esllanguiment total, per culpa d'aquest petri menyspreu. I quan el trobador no està, com diuen a Mallorca, moridor, està ben resignat –com un contribuent davant d'Hisenda– a estimar inútilment, posant ulls de vedell degollat, sense cap esperança que la dama afavorida li faci ni el menor cas.

A aquests poetes, realment els estimula la perfecció tècnica de la forma poètica, el virtuosisme en la mètrica i la rima. Allò que, en paraules de Josep Pla, en podríem dir la «marqueteria verbal». Per això m'he entretingut més, tant en el llibre de Febrer com en el de

¹ La banda de l'espectre electromagnètic que està a l'entorn dels 400 nanòmetres de longitud d'ona.

BIBLIOTECA QUADERN

Darrers títols publicats

34
<i>Sabadell. Cent anys de dansa tradicional catalana</i>
Núria Vila Mas	38
<i>Orfeó de Sabadell. Apunts d'un Centenari</i>
Lluís Subirana	42
<i>Cent anys de sardanes a Sabadell</i>
Jaume Nonell i Lluís Subirana
35
<i>L'hora blanca. L'holocaust i Joaquim Amat-Pinella</i>
David Serrano i Blanquer	39
<i>La història de Catalunya: miratges i distorsions</i>
Joan A. Mateu	43
<i>Ramon Ribera Llobet. Obra sardanista</i>
Lluís Subirana
36
<i>Sense treva. Poemes</i>
Lluís Subirana	40
<i>Els Fatxendes. Una orquestra de Sabadell</i>
Jaume Nonell i Lluís Subirana	44
<i>Persones d'ahir i d'avui</i>
Emili Hierro, Joan Cuscó i Josep Gamell
37
<i>La Creu Alta, Jonqueres i Sant Pere de Terrassa (1700-1904)</i>
David Laudo Cortina	41
<i>Francesc Armengol i Duran</i>
<i>Un sabadellenc enamorat de Sitges</i>
Lluís Subirana	45
<i>Des de la Torre de l'Aigua</i>
Lluís Subirana

Pròixida, a analitzar les formes de la versificació. Més que no pas (sobretot en aquest darrer) les temàtiques, que són pura acadèmia.

El fet és més visible en Febrer, com deia al darrer *Quadern* abans d'aquest, perquè mai repeteix cap fórmula mètrica, alambinada cada vegada més. Pròixida també varia les formes, però menys: hi ha algunes esparses, amb tornada o sense, usa generalment els decasíl·labs, i en una ocasió els heptasíl·labs, ambdós metres tradicionals de la poesia catalana del seu temps. Varia, en canvi, la longitud de l'estrofa: tot i que la majoria són cobles (de 8 versos), en fa de 7 i de 9.

La situació pot agradar més o menys, però és la que hi ha. Resulta, al meu entendre, una miserable pèrdua de temps retreure'ls manca de lirisme, lèxic limitat, etc. D'Ausiàs Marchs no n'hi entren gaires, en una dotzena, i tampoc es tracta de fer-se tant l'exquisit i que només en salvem quatre de la crema, en tota la història de la poesia en català.

És preferible provar d'entendre el seu temps a través de la seva obra, despullat al màxim de prejudicis, que no pas analitzar-la amb les ulleres estètiques d'avui posades, i arribar a la conclusió que tots els antics eren idiotes, com replica Lina Lamont (Jean Hagen) a *Singin' in the Rain* (*Cantant sota la pluja*), 1952, de Stanley Donen i Gene Kelly. No ho veuen així alguns antologistes del nostre passat immediat, que despatxen aquesta forma de poesia amb quatre fàstics; pitjor per a ells.

Sempre m'ha semblat que la temàtica de la *fin'amors*, en els trobadors, és una pura convenció literària i que tothom ho sabia.² El cas de Pròixida en pot ser una prova: bé el devia correspondre, Bernardona de Valleriola, si es van casar i van tenir descendència. Potser la dama no fos el *súmmum* de la perfecció, com la «Dona-sens-par», però tenia l'immens avantatge de no ser imaginària, sinó ben palpable –si em permeten l'acudit.

Com a mostra de l'obra de Pròixida, transcriu aquesta esparsa amb tornada:

Puys he d'Amor çò qu' aver-ne solia,
és bé raysós qu' àm de bon cor e fi;
e si midons no 's vol curar de mi,
ten rich ne suy com c' elha 'm retenia.
Qu' alrre no vulh ne plus d'amor no hay
mas sol amar la plus bella que sia;
e puys Amor en tal dona se xay,
tant hay d'Amor com desirat n'avia.

Tornada

Dona-sês-par, d'emar-vos sô plus gay

que si lo cor de les autres havia;
car senes vós nulha causa no 'm play,
sitot vâs me étz de crusel paria.

O, en català d'avui:

Puix tinc d'Amor allò que tenir-ne solia,
és prou raó que ami de bon cor i fi;
i si missenyora no es vol curar de mi,
tan ric en sóc com si ella em retenia.
Que altra cosa no vull ni més amor no tinc,
més sols amar la més bella que hi pot haver;
i puix Amor en tal dona s'atura,
tant tinc d'Amor com desitjat n'havia.

Tornada

Dona-sens-par, d'amar-vos sóc més content
que si el cor de les altres tenia;
car sens vós cap cosa em plau,
encara que vers mi sou de cruel tracte.

Pròixida no mostra l'erudició en els clàssics que trobem en altres poetes dels seus temps, ni un registre lèxic gaire ample. La seva vida, amb constants fets d'armes, pot explicar perquè era menys llegit que un Masdovelles o –ja no cal dir– el seu company de milícia Ausiàs March.

Més enllà dels vint-i-un poemes que he transcrit en l'edició en *pdf* que, com de costum, el lector podrà trobar al web de la Fundació, s'ignora quina podria ser l'extensió real de l'obra de Pròixida, tan sotmesa als mals fets. Tampoc hi ha cap indicatiu que l'ordenació dels poemes en el manuscrit Vega – Aguiló sigui poc o molt cronològica. No obstant això, el fet que el darrer es trobi uns folis més enllà, combinat amb el significatiu *incipit* «D'eres anant no say què puxa dir...» (D'ara en endavant no sé què pugui dir) permet pensar que, efectivament, aquest poema podria ser el darrer que va escriure. I que el podria haver compost prop de la data del seu casament: no seria pas qüestió de provocar imprudentment les suspicàcies de la senyora Bernardona, formulant com a pur exercici literari turmentades declaracions d'amor a una excelsa «Dona-sens-par», per imaginària que fos.

Ni un home tan acostumat a tirar d'espasa per enfrontar-se amb altres homes armats, sigui per qüestions de bàndols familiars entre els Centelles (la seva família materna) i els Vilaragut o sigui al servei a la Corona, devia considerar innocu posar-se "la pròpia" en contra. Les represàlies conjugals sempre són qualsevol cosa menys imaginàries. Gilabert de Pròixida, com tot altre marit que al món sigui, hagi estat o serà, ho devia veure claríssim.

² Cervantes, al *Quixot*, es riu dels que ho poguessin creure real, això de l'amor cavalleresc, personificant-los en el seu protagonista.